

Evolución de topónimos e talasónimos na cartografía de Galicia

María de los Ángeles Piñeiro Antelo
Universidade de Santiago de Compostela
ORCID: 0000-0002-8837-989X

Estreita relación entre cartografía e toponimia

Desde a aparición da linguaxe, o ser humano ponlles nomes aos lugares que o rodean. A toponimia constitúe unha lingua funcional dentro da propia lingua dun territorio, destinada a identificar lugares e espazos xeográficos, de gran valor para a investigación académica pola importancia dos topónimos como testemuños históricos (Coseriu 2000). A toponimia tradicional forma parte esencial do patrimonio dun pobo; fai patente o decorrer histórico dos seus asentamentos humanos,¹ ao tempo que funciona como ferramenta para a concreción da denominación xeográfica dos territorios.²

Dende os primeiros mapas, os cartógrafos amoreaban topónimos, acumulando información que en ocasións resultaba complexa de manexar. De facto, a forte relación entre toponimia e cartografía apóiase en tres pilares: os mapas e cartas como fontes de información toponímica; os mapas como instrumentos para localizar e inventariar topónimos; e os nomes xeográficos como parte fundamental dun mapa, o que permite individualizar e localizar elementos do territorio de xeito inequívoco (Rosselló i Verger 2010). Con todo, a toponimia foi tradicionalmente un dos elementos en discordia para topógrafos e cartógrafos, mesmo máis que a planimetría, as curvas de nivel ou a proxección cartográfica (CNIG 2017, p. 99).

A produción cartográfica non se comprende sen os nomes de lugares. A toponimia contextualiza os mapas e require de normas e estándares que garantan a uniformidade na representación dos topónimos, orónimos, hidrónimos, talasónimos ou fitónimos entre outros, especialmente nun mundo globalizado,

1 Decreto 132/1984, de 6 de setembro, que establece o procedemento para a fixación e recuperación da toponimia de Galicia.

2 Artigo 2, Lei 10/2015, de 26 de maio, para a salvagarda do Patrimonio Cultural inmaterial.

hipercomunicado e cada vez máis dependente da información xeográfica dixital. Esta relevancia converte os topónimos nun dos compoñentes máis vulnerables da cartografía (Bolòs 2020), xa que a presenza de nomes incorrectos, discrepantes ou modificados dificulta a identificación precisa de lugares e accidentes xeográficos. Os erros ou alteracións nos usos toponímicos oficiais xeran problemas que van máis alá do valor do mapa como instrumento de localización, para situarse nunha dimensión cultural e identitaria, sobre todo cando estes nomes son traducidos de forma pouco axeitada ou se alteran sen respectar a normativa e os usos tradicionais.

A toponimia na cartografía histórica de Galicia

No eido da xeografía, téñense feito esforzos notables por recompilar e estudar a cartografía histórica de Galicia. Sen pretender ser exhaustivos, destacan os traballos de Andrés Precado (1998) e Gonzalo Méndez (1994, 2005). O traballo dirixido polo primeiro contén un capítulo dedicado á representación de Galicia nos mapas antigos, no que recolle cartas, planos e mapas datados entre 1560 e 1880 (Precado 1998). Méndez, por outra banda, completa a compilación de mapas de 1994 cunha posterior de 2005 no catálogo da exposición *Cartografía de Galicia [Séculos XVI ó XIX]*, centrada en documentos cartográficos antigos pertencentes á colección Puertas-Mosquera, que abarcan do século XVI ao XIX. Entre os atlas queremos destacar pola súa singularidade o *Atlas de paisajes de la memoria*, que propón unha distinción entre mapas do territorio e mapas da paisaxe a través da interpretación dalgúns mapas históricos de Galicia, e que revela innovadoras maneiras de representar o mundo e a toponimia (Conde-García 2015).

Existen numerosos traballos que poñen especial fincapé en inventariar e analizar a toponimia galega nun contexto cartográfico. Citamos aquí os de Luís Montegudo (1947), centrado na localización dos lugares de Ptolemeu en Galicia, ou xa máis recentemente, o do xeógrafo Vicenç Roselló i Verguer (2010) sobre a evolución dos topónimos na cartografía histórica de Galicia desde finais do século XIII ata a *Carta xeométrica de Galicia* de Domingo Fontán (1845). A partir desta investigación, Roselló elabora un inventario de 35 topónimos para os que rastrexo a súa evolución na cartografía e o momento no que os nomes de lugares se incorporan aos mapas. Como exemplo, pódese citar como o cabo Fisterra aparece en todas as cartas examinadas, aínda que con diferentes formas

(*finibus terre, finistera, finibuyzterra, finibusterra...*), mentres que outro topónimo como *O Grove* non se documenta ata 1462 (coa forma *Grova*) e algúns aparecen con múltiples variantes (*Corrubedo* consta como *carbonero, corundedo, corouedre, cotovedro, corouedro* ou *cotouedro*).

Na actualidade, o uso da cartografía como fonte toponímica apóiase no estudo de imaxes en alta resolución, onde cobran especial relevancia os repositorios dixitais que custodian versións electrónicas de mapas e cartas históricas, poñéndooas á disposición dos investigadores e do conxunto da cidadanía. Estas cartotecas e fototecas dixitais, centralizadas nas Infraestruturas de Datos Espaciais de España (IDEE) e de Galicia (IDEG), permiten acceder a documentos de moi alta resolución; como exemplo, os recursos da cartoteca do Instituto Xeográfico Nacional,³ a Cartoteca Histórica de Galicia,⁴ e incluso outras IDE locais galegas como a do Concello de Vigo (Cartografía histórica de Vigo).⁵ Alén destes recursos oficiais, nas últimas décadas cobran protagonismo os proxectos de investigación e aplicacións tecnolóxicas derivadas orientadas ao estudo dos topónimos e á transferencia de resultados á sociedade. É o caso de *Toponomasticon Hispaniae*, proxecto de ámbito estatal onde un equipo centrado na toponimia galega e portuguesa procura novas metodoloxías para o estudo da toponimia (Boullón 2023), ou o do *Inventario Toponímico da Galicia Medieval e Moderna* (ITGM) do Instituto da Lingua Galega, que mantén un módulo cartográfico a través do seu portal web.⁶

O interese pola conservación dos topónimos e a cartografía colaborativa

Entre os mapas da organización territorial en España, os máis coñecidos son os de escala autonómica, provincial e municipal, pola súa forte presenza nos currículos escolares e nos medios de comunicación (Otero 2025). Moito menos coñecida é a escala comarcal, e dentro dela, divisións históricas xa extinguidas como os correxementos, alcaldías reais ou partidos xudiciais. Estas demarcacións, instauradas a comezos do século XIX, tiveron a capacidade de xerar identidades territoriais colectivas, ás que autores como Alejandro Otero (2025) atribúen grande

³ <https://www.ign.es/web/catalogo-cartoteca/>

⁴ <https://mapas.xunta.gal/visores/historico/>

⁵ https://hoxe.vigo.org/historia/hv_catografia_historica.php?lang=gal

⁶ <http://ilg.usc.es/itgm/>

importancia no imaxinario galego. Mais a súa desaparición levou ao esquecemento de moitos topónimos asociados. As demarcacións históricas de división e control territorial, ao tempo que foron evolucionando, perdendo relevancia ou substituíndose, foron acompañadas pola caída en desuso dos nomes que lles permitían definirse. Porque o comportamento dos topónimos aos longo dos séculos é similar nalgúns aspectos ao doutros elementos dos mapas, como os límites ou os camiños: só perduran aqueles que resultan útiles para as persoas, e canto máis antigo é un topónimo, máis coñecido e utilizado foi (Bolòs 2010, p. 45).

O mapamundi de Fra Mauro, encargado polo rei Afonso V de Portugal e elaborado entre 1457 e 1459 no mosteiro de San Michele di Murano en Venecia (Almagià 1944; Winter 1962), constitúe unha das pezas máis destacadas da cartografía medieval. O monxe cartógrafo combinou para a súa elaboración información proporcionada polo estudo de documentos antigos co coñecemento achegado de primeira man por estudiosos, exploradores e comerciantes que o visitaban no seu mosteiro coa esperanza de contribuír e deixar pegada na obra que estaba elaborando. Grazas a institucións como o Museo Galileo de Roma, podemos coñecer e estudar este mapa, hoxe perdido, mediante imaxes en alta resolución, traducións e interpretacións de todos os textos, cartelas e elementos artísticos.⁷ Entre os topónimos figuran 49 reinos, 221 provincias, 1296 cidades, ademais de nomes de montañas, ríos e lagos, estradas e pontes. Con todo, o uso dos mapas históricos como fontes toponímicas atópase coas limitacións impostas pola escala (Rosselló i Verger 2010), que neste mapa só permite identificar cinco cidades galegas: A Coruña, Santiago, Baiona, Pontevedra e Betanzos (Figura 1). Podemos considerar o mapa de Fra Mauro como un protoexemplo de mapa colaborativo, elaborado a partir de información xeográfica recollida e compartida voluntariamente, á maneira de proxectos de cartografía colaborativa actuais nos que podemos contribuír a través de OpenStreetMap.⁸

A maior parte da cartografía mundial é producida por organismos e institucións públicas, o que garante fiabilidade, mais limita a súa dispoñibilidade e a súa calidade, condicionada polos recursos do Estado. Nas últimas décadas a información xeográfica medrou de xeito exponencial, e os métodos de xeración e difusión de cartografía teñen experimentado grandes avances aproveitando as novas tecnoloxías e a difusión das ferramentas de estandarización e de protocolos

7 <https://mostre.museogalileo.it/framauro/en/interactive-exploration/explore.html>

8 <https://www.openstreetmap.org/>



Figura 1. *Mapa mundi de Fra Mauro* [ca.1459]. Biblioteca Nazionale Marziana

de interoperabilidade. Os sistemas de posicionamento global (GPS) e a obtención de imaxes por teledetección proporcionan na actualidade datos xeográficos abundantes, inmediatos e precisos, o que contribúe a reducir de xeito significativo os custos asociados á produción cartográfica. No obstante, moita información require do factor humano xa que non pode ser extraída nin procesada automaticamente, como aquela de carácter ambiental, demográfico ou cultural, e entre esta atópanse os topónimos e os demais nomes xeográficos. A súa obtención e actualización por parte das axencias gobernamentais adoita ser complexa e custosa, e os gobernos están cada vez menos dispostos a absorber eses custos (Goodchild 2007).

Neste contexto, a participación voluntaria da cidadanía representa un activo moi valioso. A cartografía colaborativa parte dunha tecnoloxía que permite integrar as observacións de maneira eficaz e dispón de ferramentas axeitadas para garantir a calidade dos datos, para identificar e corrixir posibles erros e asegurar así os niveis necesarios de confianza e fiabilidade na información xeográfica (Goodchild 2007). A través da cartografía colaborativa, persoas con pouca ou

ningunha formación cartográfica contribúen na elaboración e difusión de información xeográfica en proxectos que benefician a comunidade, en ámbitos como xestión de epidemias, catástrofes ou eventos extremos, así como na recuperación e identificación de elementos do patrimonio cultural. Un exemplo destacado é a plataforma Galicia Nomeada, iniciada en 2019, onde a cidadanía colabora coa Administración e coas institucións culturais e do estudo do idioma na conservación do patrimonio cultural inmaterial toponímico a través da recollida de topónimos e microtopónimos (Figura 2). Esta plataforma aspira a salvagardar máis de dous millóns de topónimos, nun exemplo de colaboración horizontal, onde os usuarios proporcionan información a un servizo central, ao tempo que ven como esa información se recompila e se pon a disposición do conxunto da cidadanía, respectando os estándares que permiten que estes topónimos sexan interoperables nas infraestruturas de datos espaciais a nivel mundial.⁹

A necesaria homoxeneización dos topónimos

Coa ampliación dos intercambios económicos, científicos e culturais ao longo de todo o mundo medrou o interese por homoxeneizar os nomes xeográficos co gallo de facilitar a identificación sen dúbidas dos lugares. Xa desde comezos do século XIX existen intentos de estandarizar a nomenclatura mundial, conscientes da súa incidencia nos sistemas de comunicación, no turismo, na xestión das cuestións ambientais e das emerxencias, na calidade dos censos e estatísticas, e tamén na conservación do patrimonio cultural.

Este obxectivo foi recollido pola Conferencia das Nacións Unidas sobre a Normalización dos Nomes Xeográficos, e polo Grupo de Expertos das Nacións Unidas en Nomes Xeográficos (UNGEGN),¹⁰ creado en 1973 e encargado de orientar o proceso mundial de normalización dos topónimos, que desde 2007 a ONU considera parte do patrimonio cultural inmaterial.¹¹ As conferencias celebráronse con carácter quinquenal desde 1967 ata 2012, e a partir de 2017 deron paso á renovación do UNGEGN que na actualidade segue traballando na normalización a través da publicación de guías e manuais, entre eles o *Glosario*

⁹ <https://galicianomeada.xunta.gal/>

¹⁰ <https://unstats.un.org/unsd/ungegn/>

¹¹ Resolución IX/4 da 9ª Conferencia da ONU sobre Normalización dos Nomes Xeográficos (2007)

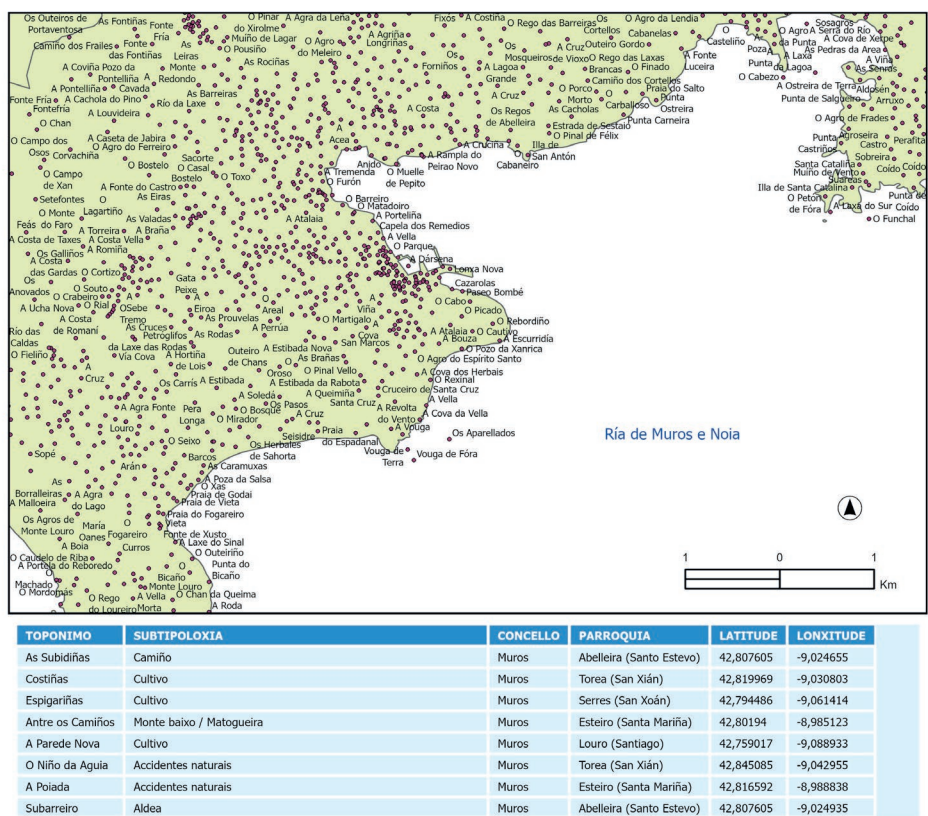


Figura 2. Imaxe creada a partir dos datos da plataforma xeográfica Galicia Nomeada
Fonte: elaboración propia

de termos para a normalización dos nomes xeográficos (UNGEGN 2002, 2007) ou o *Manual para a normalización dos nomes xeográficos* (UNGEGN 2017).

En canto á escala estatal, Nacións Unidas recomenda que cada país conte cun órgano encargado de coordinar a normalización toponímica. En España, esta función recae na Comisión Especializada en Nomes Xeográficos (CENG),¹² creada en 2007 no marco do Sistema Cartográfico Español¹³ e integrada no Consello Superior Xeográfico. O seu obxectivo é impulsar a normalización dos

12 <https://www.transportes.gob.es/organos-colegiados/consejo-superior-geografico/csg/comisiones/comisionespecializada-de-nombres-geograficos>

13 Real Decreto 1545/2007, de 23 de novembro, polo que se regula o Sistema Cartográfico Nacional.

nomes xeográficos, promover o seu coñecemento e defender o seu valor en tanto patrimonio cultural, prestando especial atención á diversidade lingüística existente derivada da presenza de varias linguas oficiais e linguas rexionais (CENG 2022). Para iso, fomenta a coordinación entre administración públicas, universidades, academias das linguas e outras institucións relacionadas coa toponimia, contribuíndo ademais como órgano consultivo para entidades públicas e privadas en temas relacionados coa toponimia. O seu labor é esencial para a integración e a interoperabilidade dos Sistemas de Información Xeográfica (SIX), IDE e outros conxuntos de datos dixitais, que traballan con topónimos normalizados nas linguas cooficiais (CENG 2022). A CENG fixa os criterios que permiten seleccionar as denominacións incluídas no Nomenclátor Xeográfico Nacional,¹⁴ rexistro dinámico que recolle as denominacións que deben incluírse na cartografía oficial a escala 1:25 000 e menores, e a súa localización espacial exacta en coordenadas. Este nomenclátor harmoniza o Nomenclátor Xeográfico Básico de España e os nomenclátors xeográficos de cada comunidade autónoma.¹⁵

Na cartografía oficial española, constituída polas bases topográficas e cartográficas de ámbito nacional, o mapa topográfico nacional (MTN) e a cartografía temática de apoio aos programas de actuación específica da Administración Xeral do Estado, están normalizados os nomes das CC.AA., das entidades locais inscritas no Rexistro de Entidades Locais¹⁶ do Ministerio de Política Territorial e os nomes recollidos oficialmente en nomenclátors ou publicacións das CC.AA., así como nomes de entidades xeográficas xestionadas por organismos oficiais. Non están normalizados aqueles de uso tradicional non incluídos en rexistros ou nomenclátors oficiais. Neste último caso, a cartografía oficial recolle o nome de uso máis estendido (IGN 2019).

As competencias na normalización dos nomes xeográficos están ben definidas e distribuídas entre as diferentes administracións. A estatal, para nomes de interese xeral ou que afectan a varias comunidades autónomas (CC.AA.) como parques nacionais ou portos do Estado. As CC.AA. teñen competencias para fixar a oficialidade dos nomes de entidades locais inscritas no Rexistro de

¹⁴ <https://www.ign.es/web/rcc-nomenclator-nacional>

¹⁵ Para Galicia <https://www.xunta.gal/nomenclator>

¹⁶ <https://registroentidadeslocales.mpt.es/>

Entidades Locais,¹⁷ e dos elementos xeográficos de titularidade ou xestión autonómica, como os que forman parte do patrimonio cultural, espazos naturais protexidos, ou portos autonómicos (Ministerio de Transportes, Mobilidade e Axenda Urbana 2024). As CC.AA. tamén teñen competencias para normalizar a toponimia menor, constituída entre outras por nomes de serras, picos, ríos ou fontes. Por último, a Administración local pode nomear as entidades do seu ámbito territorial e as rúas e vías urbanas (CNIG 2011).

Con todo, a lexislación de aplicación para a cartografía oficial non é de aplicación na cartografía privada, de gran difusión e impacto na actualidade. É o caso da fornecida por Google Maps, que iniciou na década pasada un proceso (aínda inconcluso) de substitución dos topónimos en castelán polas formas oficiais en galego, vasco ou catalán. No caso de Galicia, onde no ámbito da toponimia só é oficial a lingua propia da comunidade,¹⁸ este proceso de actualización foi animado desde organismos e asociacións como a Mesa pola Normalización Lingüística, pero aínda persisten erros.¹⁹

No caso dos exónimos, as competencias para a súa normalización e uso non están oficialmente establecidas (Azcárate e Alonso 2022). Aínda que a globalización favorece o uso de endónimos, cada vez máis difundidos, Nacións Unidas aproba a utilización de exónimos como parte do patrimonio cultural dunha lingua, e considérase máis apropiado o seu uso cando a publicación se destina a unha comunidade lingüística concreta (Jordan e Woodman 2016). Deste xeito, e para normalizar os exónimos utilizados na cartografía española, o Instituto Xeográfico Nacional (IGN) elaborou unha lista de nomes de países e capitais que se actualiza de xeito periódico, cos endónimos nas súas linguas locais e os correspondentes exónimos en español (Azcárate e Alonso 2022). Na actualidade non existe unha listaxe equivalente de exónimos en galego que poida guiar a elaboración de cartografía oficial, aínda que se teñen realizado esforzos de recollida dos exónimos máis utilizados en atlas, dicionarios e guías de recomendacións, publicados por organismos e institucións en Galicia.²⁰

17 No Rexistro de entidades locais de Galicia inclúense as entidades territoriais e non territoriais indicadas na Lei 5/1997, de 22 de xullo, de Administración local de Galicia. Está accesible dende <https://datos.gob.es/es/catalogo/a12002994-registro-de-entidades-locales-de-galicia>

18 Artigo 10.1 da Lei 3/1983, de 15 de xuño, de normalización lingüística.

19 Como no caso de “Isla de Arosa”, ou “Puenteareas”. Consulta realizada o 24/IX/2025.

20 Na Galipedia existe una entrada que proporciona unha listaxe de exónimos en galego onde se realiza un estudo comparativo do uso de exónimos en quince fontes bibliográficas e cartográficas.

Os nomes do mar na cartografía oficial

A normalización da toponimia mariña na cartografía oficial é un ámbito específico que recibe menor atención que a terrestre. As indicacións establecidas polo Centro Nacional de Información Xeográfica fan referencia só aos nomes de portos e accidentes xeográficos costeiros. Para un estudo exhaustivo dos topónimos mariños e litorais é necesario recorrer a fontes complementarias como cartas náuticas, portolanos ou mapas elaborados por institucións como o Exército ou a Armada, que durante séculos tiveron a misión de garantir a seguridade na navegación e a coherencia na representación dos accidentes costeiros. Estes documentos históricos, dispoñibles para a consulta e descarga a través da IDEE, permiten rastrexar a evolución dos nomes de rías, golfos, cabos, illas, praias e bancos mariños, e constitúen un complemento imprescindible á cartografía terrestre para comprender a dinámica toponímica da costa galega.

A integración destes nomes na cartografía oficial e dixital é especialmente relevante nun contexto de globalización e navegación electrónica, onde a precisión e a uniformidade dos topónimos son vitais para a planificación marítima, a xestión ambiental, a pesca profesional, o turismo e a protección do patrimonio cultural inmaterial (Figura 3).

Pero os nomes do mar van máis alá: son formas de apropiación dos lugares para a pesca, para a recollida de marisco e argazo, ou a extracción de percebeles. Advirten de perigos para a navegación a través da identificación de baixos e pedras, e sinalan puntos en terra que contribúen á localización das marcas no mar (Vilar 2010, p. 312). Para que a cartografía oficial poida participar no camiño da recuperación e conservación destes nomes precísanse iniciativas que, ademais de apoiarse en recursos documentais e bibliográficos, se acheguen ás comunidades costeiras a falar coas persoas que alí viven, traballan e lembran os nomes do mar que lles ensinaron os seus maiores. Na actualidade están en marcha numerosos proxectos impulsados por asociacións culturais, de veciños, e por equipos de normalización lingüística dos centros de ensinanza primaria e secundaria, a través dos que o alumnado e as súas familias se involucran na conservación do patrimonio toponímico galego.

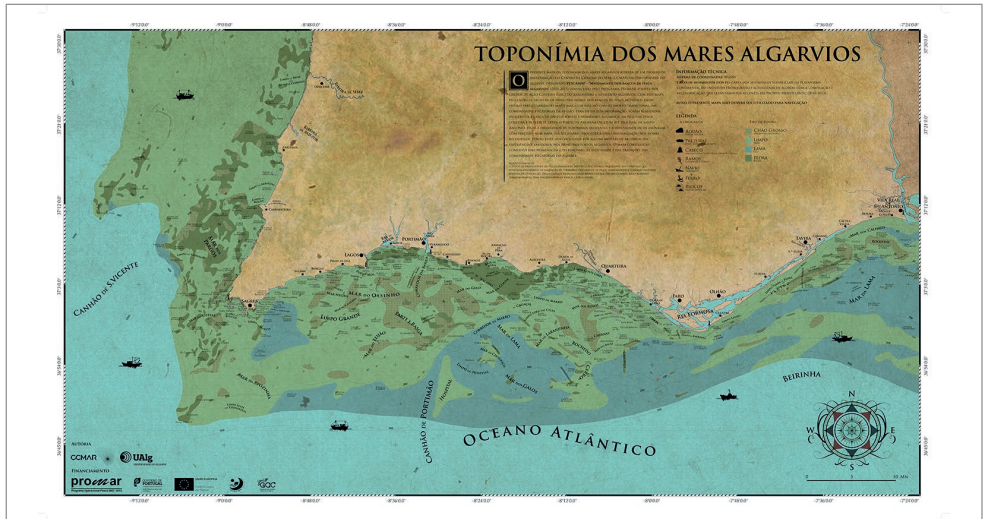


Figura 3. Toponímia dos mares algarvícios. Fragmento
Centro de Ciencias do Mar (CCMAR). Geoportal do Mar Português, DGRM

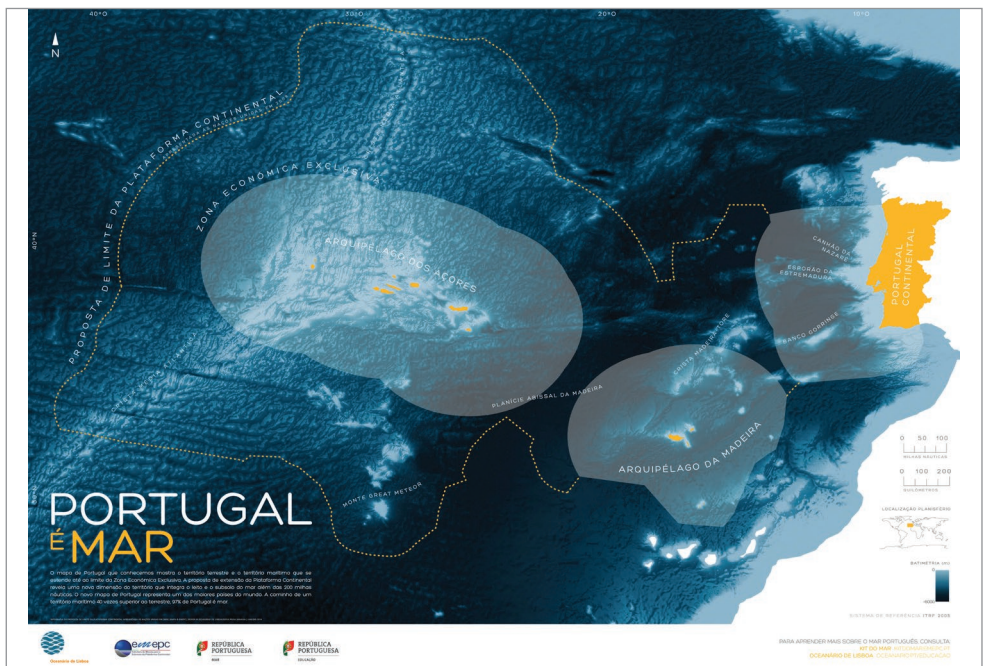


Figura 4. Estrutura de Missão para a Extensão da Plataforma Continental (EMEPC)
<https://www.emepc.pt/>

Para rematar: o mapa como instrumento político

A cartografía non é un simple reflexo neutro do territorio; constitúe unha poderosa ferramenta política e simbólica. A linguaxe cartográfica facilita o acceso inmediato á información representada, nunha primeira ollada, permitindo posteriormente explorar detalles específicos e comprender progresivamente os contidos do mapa. A autoridade dun mapa non reside só na súa precisión, senón tamén na súa capacidade de amosar información de forma rápida e sinxela (Godlewska 1995; Otero 2024). Deste xeito, o mapa ten unha enorme capacidade de comunicar e persuadir, que lle confire un rol destacado como instrumento de lexitimación (Harley 2001). Como exemplo, o mapa de Portugal confeccionado pola Estrutura de Missão para a Extensão da Plataforma Continental (EMEPC) como aval das aspiracións estatais de ampliación da plataforma continental ao amparo do dereito do mar, e difundido en escolas públicas e privadas co amparo do Ministerio de Educación portugués (Figura 4).²¹

Os nomes dos lugares forman parte desta dimensión simbólica. Poden lexitimar certas narrativas e ocultar outras: ao nomear e representar un territorio, a toponimia contribúe a consolidar narrativas históricas e políticas, ao tempo que pode ocultar outras perspectivas. Mudan os topónimos, mudan as xerarquías e mudan os nomes con presenza nos mapas, e estes cambios reflicten transformacións na relevancia política, social ou económica dun lugar, así como cuestións ideolóxicas e de poder. Para J. B. Harley (2001), a toponimia nun mapa actúa como unha ferramenta de construción do poder estatal, xa que ao nomear e representar un lugar outórgaselle un significado e un espazo dentro dunha narrativa específica, ocultando unha intencionalidade detrás da aparencia neutral do mapa.

A toponimia, como a historia, adoita escribirla quen exerce o poder, converténdose nun campo de conflito nas chamadas “guerras lingüísticas”. Estas confrontacións poden verse entre colonizadores e colonizados, invasores e vencidos, ou entre distintas comunidades lingüísticas e políticas dentro dun mesmo territorio (Mingorance 2012). Así, os nomes dos lugares nos mapas non só sinalan o espazo físico, senón tamén o poder, a identidade e a memoria cultural dunha sociedade.

21 <https://www.publico.pt/2014/04/02/ciencia/noticia/mapa-que-mostra-que-97-de-portugal-e-mar-chega-as-escolas-1630635>

Bibliografía

- Almagià, Roberto (1944). *Monumenta Cartographica Vaticana*. Vol. I. *Planisferi, carte nautiche e affini dal secolo XIV al XVIII*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 32-40.
- Azcárate Luxán, Margarita e Alonso Tagle, Bárbara (2022). *Los exónimos en español. Criterios y usos en la cartografía*. Madrid: Instituto Geográfico Nacional.
- Bolòs, Jordi (2010). Cartografía, toponimia e historia medieval. En: Xulio Sousa Fernández, ed. *Toponimia e cartografía*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 41-71.
- Boullón, Ana (2023). Toponomasticon Hispaniae: presentación del proyecto. En: Dolores Corbella, Josefa Doreta e Rafael Padrón, eds. *Perspectives de recherche en linguistique et philologie romanes*. Société de Linguistique Romane. Strasbourg: Éditions de Linguistique et de Philologie, 417-430.
- CENG = Comisión Especializada de Nombres Geográficos (2022). *Importancia de los nombres geográficos y necesidad de su uso normalizado*. Madrid: Instituto Geográfico Nacional.
- CNIG 2011 = Centro Nacional de Información Geográfica (2011). *Directrices toponímicas de uso internacional para editores de mapas y otras publicaciones*. Madrid: Instituto Geográfico Nacional.
- CNIG 2017 = Centro Nacional de Información Geográfica (2017). *Toponimia: Normas para el MTN25. Conceptos básicos y terminología*. Publicación Técnica nº 42. Madrid: CNIG.
- Conde-García, Jesús (2015). *Atlas de paisajes de la memoria. Galicia 1579-1865*. Tese de doutoramento. Universidade da Coruña.
- Coseriu, Eugenio (2000). Andrés de Poza, lingüista del Renacimiento. En: Mikel Gorrotxategi Nieto e Henrike Knörr Borrás, coords. *Actas de las Segundas Jornadas de Onomástica*. Orduña, 1987. Bilbao: Euskaltzaindia / Real Academia de la Lengua Vasca, 31-77.
- Godlewska, Anne (1995). The Idea of the Map. En: Susan Hanson, ed. *Ten Geographic Ideas that Changed the World*. New Brunswick (EUA): Rutgers University Press, 17-38.
- Goodchild, Michael F. (2007). Citizens as Voluntary Sensors: Spatial Data Infrastructure in the World of Web 2.0. *International Journal of Spatial Data Infrastructures Research*. 2, 24-32.

- Harley, John B. (2001). *The New Nature of Maps: Essays in the History of Cartography*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Instituto Geográfico Nacional (2019). *Cartografía general de referencia y toponimia. Atlas Nacional de España*. Madrid: Instituto Geográfico Nacional.
- Jordan, Peter e Woodman, Paul, eds. (2016). *Criteria for the Use of Exonyms. Proceedings of the 17th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting, Zagreb, 14-16 May 2015*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Méndez Martínez, Gonzalo (1994). *Cartografía antigua de Galicia*. Pontevedra: Deputación de Pontevedra.
- Méndez Martínez, Gonzalo (2005). *Cartografía de Galicia. [Séculos XVI ó XIX]. Colección Puertas-Mosquera*. 2ª edición. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Mingorance, Fidel (2012). El mapa es un artefacto político. *Geoactivismo.org*. 16/IV/2012. Disponible en <https://geoactivismo.org/el-mapa-es-un-artefacto-politico/>
- Ministerio de Transportes, Movilidad e Axenda Urbana (2024). *Normativa sobre Nombres Geográficos en España*. Madrid: Instituto Geográfico Nacional.
- Monteagudo, Luis (1947). Galicia en Ptolomeo. *Cuadernos de Estudios Gallegos*. Fascículo VIII, 608-653.
- Otero Varela, Alejandro (2025). El partido judicial: una división «infravalorada» con capacidad para generar identidades territoriales colectivas. El ejemplo de Galicia. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*. 71(1), 121-151. DOI: 10.5565/rev/dag.926
- Precedo Ledo, Andrés, dir. (1998). *Cartografía de Galicia. Galicia*. XXII. A Coruña: Hércules de Ediciones.
- Rosselló i Verger, Vicenç M. (2010). Toponimia, geografía y cartografía. En: Xulio Sousa Fernández, ed. *Toponimia e cartografía*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 23-37.
- UNGEGN 2002, 2007 = United Nations Group of Experts on Geographical Names (2002, 2007 Addendum). *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names*. Naciones Unidas. Disponible en https://unstats.un.org/unsd/ungegn/pubs/documents/Glossary_of_terms_rev.pdf

- UNGEGN 2017 = United Nations Group of Experts on Geographical Names (2017). *Toponymy Training Manual*. Nacións Unidas. Dispoñible en <https://unstats.un.org/unsd/uneggn/pubs/documents/Training%20Manual.pdf>
- UNGEGN 2021 = United Nations Group of Experts on Geographical Names (2021). *Plan Estratégico del UNGEGN y Programa de Trabajo 2021-2029*. Nacións Unidas. Dispoñible en https://unstats.un.org/unsd/uneggn/UNGEGN_Strategic_Plan_Programme/documents/UNGEGN_Strategic_Plan_April_2021_final_sp.pdf
- Vilar Pedreira, Xosé Lois (2010). Os nomes do mar. Talasonimia na costa sur galega. En: Xulio Sousa Fernández, ed. *Toponimia e cartografía*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 311-338.
- Winter, Heinrich (1962). The Fra Mauro Portolan Chart in the Vatican. *Imago Mundi*. 16, 17-28.